

Небојша Порчић*

Универзитет у Београду
Филозофски факултет
Одељење за историју

ЗАКЛЕТВЕНА ИЗЈАВА ВОЈВОДЕ САНДАЉА ХРАНИЋА БАНИЦИ АНКИ

Сажетак: Почетком 1410. непријатељства која су избила између босанских великаша војводе Хрвоја Вукчића Хрватинића и војводе Сандаља Хранића Косаче довела су у питање неколико година раније склопљену брачну везу између Сандаља и Хрвојеве братанице Катарине. Као одговор на то, Сандаљ је 4. марта 1410. у граду Новом издао документ у којем се закleo Катарининој мајци баници Анки да ће је поштовати као сопствену мајку, да је неће оставити, те да чак и у случају Катаринине смрти неће довести другу жену док год је Анка жива. Заклетва је могла да буде поништена једино ако би скуп „добрих људи“ из Босне, Хрватске, Венеције и Дубровника, утврдио да је Анка учинила нешто чиме се тешко огрешила о Сандаља. Сандаљева заклетвена изјава предата је на чување Дубровачкој општини, заједно са одговарајућом (у међувремену изгубљеном) изјавом банице Анке, о чему су дубровачке власти 13. марта 1410, у присуству Анкиног и Сандаљевог посланика Прибисава Похвалића, сачиниле потврду.

Кључне речи: Босна, средњи век, Сандаљ Хранић, баница Анка, госпођа Катарина, Прибисав Похвалић, Островица, Скрадин, депозит, заклетва.

Војвода Сандаљ Хранић Косача, који је од последње деценије XIV века па до своје смрти 1435. деловао као обласни господар југо-источног дела тадашњег Босанског краљевства,¹ издао је 4. марта 1410. документ којим под заклетвом преузима одређене обавезе према баници Анки, *мајци мојој Богом даној*. Реч „мајка“ овде није употребљена у значењу биолошког сродства,² него као за средњи век

* Ел. пошта: nebojsa.porcic@f.bg.ac.rs

¹ Личност војводе Сандаља монографски је обрадио Е. Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj Hranic Kosača*, Sarajevo 2009. Видети и ниже, под *Просонографски подаци*.

² Мада јој такво значење приписује, на пример, М. Vego, *Novi i revidirani natpisi iz Hercegovine (nastavak)*, GZM, n. s. Arheologija, 19 (1964) 177.

уобичајени начин да се однос између две особе постави у идеалну равн тако што ће бити описан појмовима који означавају најближе родбинске везе.³ У ствари, Анка је била Сандаљева ташта, мајка његове друге супруге Катарине. Титулу банице носила је као супруга – а потом, најкасније од 1399, удовица – босанског племића Вука Вукчића Хрватинића, који је почетком последње деценије XIV века био бан Хрватске и Далмације.⁴ С обзиром на то, Сандаљева заклетва баници Анки излазила је из оквира породичних односа и њено се место мора тражити у сплету веома бурних политичких збивања којима су Босна и њено окружење тада били захваћени.

Брак између Сандаља и Катарине склопљен је у пролеће 1405. као својеврсна потврда Сандаљеве тесне политичке сарадње и савезништва са братом покојног бана Вука, војводом Хрвојем Вукчићем Хрватинићем.⁵ Хрвоје је био најмоћнији босански великаш тог времена. Пошто је практично самостално управљао пространим територијама у западном делу Босанског краљевства и суседним областима Хрватске и Далмације, у историографији важи за првог у низу обласних господара чија ће делатност обележити последње раздобље историје средњовековне босанске државе.⁶ Уз чвршће политичко повезивање с Хрвојем, брак са Катарином имао је за Сандаља и друге, материјално опипљивије последице. У годинама после 1405, Сандаљ се појављује уз баницу Анку као господар два веома значајна утврђења

³ За осврт на бројне примере са појмовима који означавају мушке сроднике видети: М. Благојевић, *Сродствена терминологија и хијерархија владара у списима Константина Филозофа и његових савременика*, ЗРВИ 39 (2001–2002) 225–235.

⁴ О Вуку Вукчићу Хрватинићу: *HBL* 5, 734–735.

⁵ Истовремено са браком између Сандаља и Катарине, склопљен је и брак између Сандаљевог брата кнеза Вука и Катаринине сестре Јелене – просопографска и хронолошка питања везана за ове бракове разрешио је: М. Анчић, *Просопографске цртице о Хрватинићима и Косачама*, ИЧ 33 (1986) 37–56. Видети такође: D. Lovrenović, *Kako je bosanski vojvoda Sandalj Hranić došao u posjed Ostrovice i Skradina*, *Radovi Instituta za hrvatsku povijest* 19 (1986) 231, нап. 2 (даље: D. Lovrenović, *Sandalj Hranić*). Уопште о браковима браће Хранић са сестрама Вуковић: Е. Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj*, 45, 59–62, 146–150, 164, 182–183, 186–187, 338, 381, 383. Важно је напоменути да су Катарина и Јелена највероватније биле сестре само по оцу, то јест, да баница Анка није била и Јеленина мајка – М. Анчић, *исто*, 40, 51, што прихвата и Е. Kurtović, *исто*, 59.

⁶ Укратко о Хрвоју, са упутницама на литературу: Р. Михаљчић, *Повеља краља Стефана Твртка I Котроманића кнезу и војводи Хрвоју Вукчићу Хрватинићу*, ССА 1 (2002) 122, Ј. Мрغيћ-Радојчић, *Доњи Краји* (према регистру); *HBL* 5, 730–734.

у северној Далмацији⁷ – Скрадина и Островице. Та утврђења су очигледно представљала наследство које је Анки и Катарини остало од бана Вука, да би потом било унето као мираз у Катаринин брак са босанским војводом.⁸ Поред тога, у мају 1406, Сандаљ, његова ташта и супруга заједнички су поверили на чување властима града Дубровника велику количину новца и драгоцености. На тај начин, они су код Дубровчана формирали свој депозит који је у наредном периоду увећаван новим улагањима, да би укупно обухватио новчана средства у вредности од око 14.000 дуката, око 25 килограма сребра у комадима и драгоцене предмете тежине око 77 килограма.⁹

Сандаљев савез са Хрвојем Вукчићем темељио се на противљењу настојањима угарског краља Жигмунда Луксембуршког да успостави чвршћи надзор над Босном. У том циљу, двојица босанских великаша пружали су подршку напуљском краљу Ладиславу, који је истицао сопствена права на угарски престо. Међутим, у лето 1408. Ладислав је дигао руке од својих амбиција на источној обали Јадрана, да би годину дана касније коначно продао преостале поседе у Далмацији, као и своја права на читаву ту област, старој угарској супарници Венецији. Суочени са овим преокретом, предводници Хрватинића и Косача кренули су различитим путевима – Хрвоје се већ крајем 1408. измирио са Жигмундом, док је Сандаљ остао у скупини босанских великаша који су се опирали угарском утицају и, штавише, постао њена стожерна личност.¹⁰ Убрзо су међу супротстављеним таборима отпочели оружани

⁷ Појам северна Далмација користи се у овом раду у значењу данашње географске регије. У средњем веку, под Далмацијом су подразумевана острва и приморске градске комуне са својим дистриктима, док се за Скрадин и Островицу сматрало да се налазе у Хрватској.

⁸ D. Lovrenović, *Sandalj Hranić*, 231–236; N. Isailović, *Fragmenti o familijarima Hrvatinića u Dalmaciji i Hrvatskoj krajem XIV i početkom XV veka*, Spomenica akademika Marka Šunjića (1927–1998), Sarajevo 2010, 321–322.

⁹ Различите аспекте овог депозита исцрпно је обрадио: E. Kurtović, „*Državni depozit*“ (*Depozit banice Anke, Sandalja Hranića i Katarine u Dubrovniku 1406–1413. godine*), Prilozi II u Sarajevu 28 (1999) 57–103.

¹⁰ О политичким приликама у Босни од 1405. и престојавањима до којих је дошло 1408–1409. видети: С. Ћирковић, *Историја Босне*, 204–212; D. Lovrenović, *Na klizištu povijesti (sveta kruna ugarska i sveta kruna bosanska) 1387–1463*, Zagreb–Sarajevo, 2006, 121–148; E. Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj*, 144–150, 161–165, 172–176, 178–181.

сукоби, у склопу којих је дошло и до непосредних окршаја између дојучерашњих савезника.¹¹

Управо у овим околностима, Сандаљ је 4. марта 1410. у Драчевици у Новом¹² издао свој документ за баницу Анку. Други извори потврђују да се Сандаљева породица првих дана марта 1410. заиста налазила на окупу на западним обалама Бококоторског залива¹³ – између 3. и 5. марта у Дубровнику су вршене припреме за упућивање двојице градских властелина у посланство Сандаљу у Суторину,¹⁴ а 6. марта дубровачке власти су одлучиле да због *немирних времена* и *велике опасности* одбију Сандаљев захтев да му се изнајме две галије за пут до Задра, на који жели да иде госпођа баница са својом кћерком.¹⁵ Захтев је пренео Анкин и Сандаљев поверљиви човек Прибисав Похвалић,¹⁶

¹¹ Вести из фебруара 1410. упућују на закључак да је Сандаљ преотео Хрвоју економски изузетно значајни трг Дријева на Неретви, којим су претходно заједнички управљали (Ђ. Тошић, *Трг Дријева у средњем вијеку*, Сарајево 1987, 123, 134).

¹² О области Драчевици и граду Новом (данашњи Херцег Нови) видети: ГПБ 2 (2009) 108–109 (П. Драгичевић), ГПБ 3 (2010) 78–79 (П. Драгичевић), и *Лексикон градова и тргова средњовековних српских земаља према писаним изворима*, ред. С. Мишић, Београд 2010, 194–198 (К. Митровић), са упутницама на изворне податке и литературу.

¹³ Збивања у Сандаљевој породици почетком марта 1410. приказује у два наврата Е. Куртовић: „*Državni depozit*“, 64–66 и *Veliki vojvoda bosanski Sandalj*, 182. Док је у првом приказу сматрао да су стране тада биле „*vjerovatno i fizički razdvojene*“, у другом већ исправно закључује да је „*familija bila okupljena*“.

¹⁴ Назив Суторина означавао је област око истоимене речице неколико километара западно од Новог, као и трг за продају соли који је ту успостављен – ГПБ 2 (2009) 109 (П. Драгичевић); *Лексикон градова*, 292–293 (К. Митровић); ГПБ 8 (2015) 22, нап. 5 (Н. Порчић). Осим за Сандаља, дубровачко посланство носило је такође поруке и дарове за његовог брата кнеза Вука, што указује да се у тој области налазио и други брачни пар, чије је венчање својевремено повезало Храниће и Хрватиниће.

¹⁵ Одговарајуће одлуке и упутства дубровачких власти, које чува Државни архив у Дубровнику – *Reformationes* 33, fol. 137r, 270v–272r (3–6. март 1410) и *Lettere di Levante* 5, fol. 4v–5r (6. март 1410) – објавио је у изводу N. Iorga, *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XVe siècle. Seconde série*, Paris 1899, 124–125. О „немирним временима“ и Сандаљевој улози у њима речито сведочи дубровачка одлука од 3. марта, којом се Сандаљевом човеку Вукашину дозвољава да купи и изведе из града две бацачке справе, шалитру и сумпор (*duas ballistras ad torno et salnitrum et sulfuriem*) – DAD, *Reformationes* 33, fol. 271r.

¹⁶ Прибисав Похвалић, који се први пут помиње управо у улози Сандаљевог, Анкиног и Катарининог заступника приликом отварања депозита маја 1406, служио је Сандаља у бројним дипломатским мисијама током наредне три деценије. Целовит приказ његовог живота и делатности понудио је у два маха А. Смиљанић: *Počteni vitez*

који је истог дана подигао из њиховог заједничког депозита новац у вредности од 2.000 дуката.¹⁷ После тога, Прибисав се по свему судећи вратио својим господарима, али је већ 10. марта поново био у Дубровнику са Сандаљевим пуномоћјем у којем се дубровачке власти позивају да свему што посланик буде говорио верују као да долази од самог војводе.¹⁸ Овом приликом, Прибисав је још једном изнео захтев за изнајмљивањем галија, што су Дубровчани 15. марта поново одбили. Међутим, његов главни задатак открива исправа дубровачких власти од 13. марта 1410. године. У њој се потврђује да је Прибисав Похвалић, као посланик банице Анке и војводе Сандаља, поверио дубровачким властима на чување – као својеврсни депозит, то јест, *поклад* – два документа којима Анка и Сандаљ јемче једно другом доживотно *јединство и искрену љубав и пријатељство*, уз услов да се документи могу подићи из Дубровника само с изричитим пристанком обеју страна.¹⁹

На основу наведених података могуће је прилично детаљно реконструисати начин на који је Сандаљева заклетва настала и потом доспела у Дубровник. Избијање непријатељства с Хрвојем Вукчићем није могло да остане без одјека у Сандаљевом браку с Хрвојевом братаницом. Још 16. јануара 1410. све је деловало уобичајено – тог дана, Сандаљ, Анка и Катарина су преко Прибислава Похвалића извршили своје седмо улагање у депозит који су имали у Дубровнику.²⁰

Pribislav Pohvalić, Viteška kultura III–3 (2014) 75–96 и *Људи из сјенке – дипломати обласних господара у Босни*, Бања Лука 2015, 190–207. Видети такође ГПБ 4 и 5, према регистрима. Ипак, досад није примећено да се у дубровачким латинским белешкама о првим улагањима у депозит 1406. и 1407. године Прибисав изричито наводи као *слуга (familiarius) госпође Анке, удовице господина бана Вука Вукчића*, који наступа *уместо и у име господина војводе Сандаља и речене госпође банице Анке и Катарине, супруге реченог војводе* (тако, на пример, у DAD, *Diversa Notariae* 11, fol. 153v, 187v, 190v). То би значило да је Прибисав вероватно изворно био припадник Анкиног окружења, да би тек одатле доспео у Сандаљеву службу.

¹⁷ За разлику од других изузимања из депозита, о овом није сачувана засебна потврда, већ су подигнуте своте забележене накнадно, у марту 1411. године (Е. Kurtović, „*Državni depozit*“, 75–76, 89, 95). Ипак, под 5. мартом 1410. постоји белешка о одлуци дубровачких власти да одобре исплату (DAD, *Reformationes* 33, fol. 271r).

¹⁸ Најновије издање: Н. Порчић, *Два пуномоћја војводе Сандаља Хранића за Прибисава Похвалића*, ГПБ 8 (2015) 23. Датум пријема пуномоћја у Дубровнику забележен је на његовој полеђини: *Rescripta di X marzo 1410*.

¹⁹ Дубровачку исправу издали су: К. Жиречек, *Споменици српски*, 55, бр. 46; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 278–279, бр. 297.

²⁰ Улагање у вредности од 2.000 златних дуката у млетачком, дубровачком и которском новцу није било на нивоу неких претходних, али се нипошто не може сма-

Међутим, у наредним недељама очигледно су се појавили неки нови моменти. Њима се породица позабавила на скупу у Драчевици почетком марта 1410, када је постигнут споразум који је поткрепљен узајамним заклетвеним исправама босанског војводе и његове таште. Захваљујући карактеристичном рукопису, могуће је поуздано утврдити да је Сандаљево исправу – а вероватно и исправу банице Анке, којој се после 13. марта 1410. губи траг – исписао лично Прибисав Похвалић.²¹ То би значило да је Прибисав најпре 4. марта у Новом написао документ, да би већ сутрадан стигао у Дубровник, где је подигао део депозита и испоручио захтев за уступање галија које би превезле Анку и Катарину до Задра. Може се претпоставити да је већ тада упознао дубровачке власти са збивањима унутар Сандаљеве породице, па и са намером да се документи произашли из породичног споразума депонују код њих. Ипак, тек након што се неколико дана касније Сандаљев посланик вратио у Дубровник са документима и одговарајућим пуномоћјима,²² дубровачке власти су и формално одлучиле да приме у депозит заклетвене изјаве босанског војводе и његове таште.²³

Насупрот пропратним вестима које омогућавају овако детаљну реконструкцију процеса његовог настанка и пријема у Дубровнику, сам Сандаљев документ не показује се као нарочито информативан по питању тачне природе збивања у Сандаљевој породици, па ни садржине споразума који је тим поводом постигнут. Укратко, Сандаљ се својом заклетвом обавезује баници Анки да ће је поштовати као рођену

трати скромним (Е. Kurtović, „*Državni depozit*“, 75–76, 93–94). Иначе, приметно је да се у свакој години постојања депозита, све до 1410, може наћи једно улагање које је извршено у јануару, што одаје утисак да је постојао некакав редовни ритам годишњих улагања у првом месецу године, уз повремене „ванредне“ допуне у другим месецима.

²¹ Пошто је често обављао послове везане за улагање или подизање Сандаљевих депозита, Прибисав Похвалић је оставио већи број својеручних записа под својим именом у књигама дубровачке канцеларије и нотаријата – видети снимке у радовима П. Драгичевића: ГПБ 5 (2012) 66, 68, 72, 76; ГПБ 6 (2013) 48, 58; ГПБ 7 (2014) 44, итд. Г. Чremoшник оцењује његов рукопис као „неокретну минускулу грубих и тврдох потеза“ (Г. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjega vijeka*, GZM 7 (1952) 276).

²² Употреба множине (*с веровним листовима*) у тексту дубровачке исправе од 13. марта указује да је Прибисав, осим Сандаљевог, имао и посебно пуномоћје банице Анке, које није сачувано. Иначе, Сандаљево пуномоћје за Прибисава такође је написано Прибисављевом руком (Н. Порчић, *Два пуномоћја*, 28).

²³ DAD, *Reformationes* 33, fol. 273r (13. март 1410).

мајку и да је неће оставити док год је жив *ни ради блага, ни ради градова, ни ради иједне ствари поменуте мајке моје госпође банице Анке, ни (ради) њене куће, ни њеног друштва, ни њеног кућног иметка, као ни нашег*. Штавише, босански војвода пристаје да чак ни у случају Катаринине смрти не може довести себи другу жену док год је Анка у животу. Као једини начин да се раскине његова веза са баницом документ предвиђа могућност да сама Анка против њега учини преступ (*кривицу*) такве тежине да би због њега било оправдано да се син *одлучи* од мајке. Ипак, ни тада тежину престапа није процењивао сам Сандаљ, него скуп „добрих људи“,²⁴ међу којима би се осим босанских поданика налазили и Хрвати, Млечани и Дубровчани, дакле, представници чинилаца изван Сандаљевог утицаја.

Као најпоузданији закључак који произлази из документа, издваја се околност да у збивањима унутар Сандаљеве породице главну улогу са „женске“ стране очигледно није играла његова супруга, него ташта. Ово се добрим делом може објаснити тиме да Сандаљ и Катарина нису имали деце,²⁵ тако да су се најопипљивији заједнички интреси из њиховог брака тицали имовине – попут тврђава у северној Далмацији и депозита у Дубровнику – чији је главни „женски“ носилац била баница Анка. У ствари, помени *блага* и *градова* као евентуалних Сандаљевих разлога да *остави* Анку, могли би да одговарају управо овим ставкама.²⁶ Међутим, иако би имовински интереси могли да објасне инсистирање на продужавању међусобних веза Сандаља и Анке чак и у случају Катаринине смрти, одредба којом се босански војвода спречава да ступи у нови брак захтева додатно објашњење, које се на

²⁴ О установи „добрих људи“ видети објашњења и литературу у: ГПБ 3, 123 (Р. Поповић) и ГПБ 8, 38 (М. Ивановић). Студија М. Ивановића („Добри људи“ у српској средњовековној држави, Београд 2017) дотиче се ове установе и на простору средњовековне Босне (посебно стр. 82–91), укључујући осврт на пример из Сандаљеве заклетве (стр. 89).

²⁵ Треба имати у виду да је Катарина у једном папском писму, насталом само неколико недеља пре закључења њеног брака са Сандаљем, описана као „малолетна“ (*impubis*) – L. Thallóczy, *Studien zur Geschichte Bosniens und Serbiens im Mittelalter*, München–Leipzig, 1914, 136; М. Анчић, *Просопографске цртице*, 42.

²⁶ У том правцу размишља Е. Куртовић („*Državni depozit*“, 70). Сходно томе, могло би се претпоставити да су и остале ставке наведене у документу (*кућа, друштво, кућни иметак*) имале упориште у неким облицима имовине над којом је Анка имала права. Реч *опћина* (8. ред) овде је преведена са *друштво*, под претпоставком да је у овом контексту употребљена као ознака за неки облик пословног удруживања, попут трговачког друштва (*societas*) – Ђ. Даничић, *Рјечник* II, 196.

основу расположивих извора не може пружити. Такође, необично делује Сандаљева спремност да по том и другим питањима драстично ограничи свој маневарски простор, препуштајући се пресуди скупине „добрих људи“, на које углавном не би могао да утиче.

Иако нам појединости измичу, овај последњи моменат може се узети као снажан показатељ да је војводи Сандаљу почетком марта 1410. било стало да његова брачна веза са Катарином – а у оквиру ње и специфичан однос са баницом Анком – остане на снази. Наговештај о конкретним разлозима за тај интерес у датом тренутку налази се можда у Сандаљевом захтеву Дубровчанима да му изнајме две галије које би баницу и њену кћерку превезле у Задар. Будући да је уследио непосредно након склапања породичног споразума, чини се да овај захтев треба тумачити као његову последицу – пошто су консолидовали међусобне односе, Сандаљ, Анка и Катарина пожурили су да обезбеде своје драгоцене поседе у северној Далмацији, за чију су безбедност имали разлога да брину у ситуацији када је Хрвоје Вукчић прешао на страну краља Жигмунда, док је Сандаљ остао његов непријатељ. У тим околностима, вести или гласине о кризи у браку, на основу којег је Сандаљ суделовао у управљању Островицом и Скрадином, могле су Жигмунду и његовим присталицама послужити као повод за преузимање тих места.²⁷ Присуство на лицу места Сандаљеве супруге и таште, снабдених чврстим јемствима да је брачна веза између Катарине и Сандаља и даље на снази, као и да је босански војвода

²⁷ У случају Скрадина, такав покушај можда је већ био у току у време када су Сандаљ и Анка склапали свој споразум, јер је 27. априла 1410. у далеком Виглашу у данашњој Словачкој краљ Жигмунд издао три документа, чија садржина указује да се Скрадин налазио у његовој власти (*Listine VI*, prig. S. Ljubić, 85–86, бр. 83–85). Документима се строго налаже Скрадињанима да се у свему покоравашу Жигмунду верним Шибенчанима, док се Шибенчанима дозвољава да, ако нађу за сходно, униште скрадинска утврђења, при чему могу рачунати и на помоћ краљевске војске у тим крајевима. Ако се прихвати да је већ у јануару или фебруару 1410. била покренута некаква акција Жигмундових присталица, са циљем потчињавања Скрадина, онда би се могло основано претпоставити да су управо вести о томе, а не некаква општа клима услед сукоба Хрватинића и Косача, пружиле главни подстицај да се односи између Сандаља и његове таште преиспитају и написмено утврде. У том случају, дакле, радило би се не толико о разрешавању некакве кризе у односима између Сандаља и његове супруге и таште, него више о потврди да међусобна веза (нарочито према ташти) остаје на снази као јемство заједничких имовинских интереса. Уосталом, политички разлаз, ако не и војни сукоб, Хрватинића и Косача већ је био узео маха када су средином јануара 1410. Сандаљ, Анка и Катарина, као и сваког јануара почев од 1407, положили знатну своту новца у свој заједнички депозит у Дубровнику.

успоставио нарочит однос идеалног сродства са баницом Анком, могло је да буде значајно у спречавању таквог развоја догађаја. С друге стране, у овом контексту постаје разумљивије и упорно дубровачко одбијање Сандаљевог захтева за галијама – иако су настојали да одрже пријатељске односе са суседним босанским велможом, Дубровчани су на широј политичкој позорници наступали као верни поданици краља Жигмунда, којем нипошто нису желели да се замере.²⁸

Најзад, одређене наговештаје о позадини Сандаљеве заклетве баници Анки, али и показатеље њене делотворности, пружају збивања која су уследила. Анка и Катарина, по свему судећи, нису успеле да отпутују према северној Далмацији, где је Скрадин, како се чини, у међувремену dospео под Жигмундову власт.²⁹ Већ ујесен те године кастелан Островице, која се налазила, како извор каже, у *Сандаљевим рукама*, отпочео је преговоре о продаји те тврђаве веома заинтересованим Млечанима.³⁰ С тим у вези, 28. децембра 1410. у Сандаљевом упоришту Кључ код Гацког, Сандаљ и Анка, *наступајући за себе и у име госпође Катарине*, издали су и својим печатима поткрепили заједничко пуномоћје, на основу којег је њихов представник, априла 1411, закључио са Млечанима коначни споразум о купопродаји Островице и права на Скрадин за своту од 5.000 златних дуката.³¹ У међувремену, у марту 1411, Сандаљ, Анка и Катарина подигли су из свог дубровачког депозита 6.814 дуката и све сребро у комадима, а у јуну и сав преостали новац (вредности око 5.200 дуката), чиме је њихова дубровачка ризница сведена на двадесетак драго-

²⁸ Упадљиво је да су у Сандаљевим захтевима изричито тражене две галије, што би у редовним условима за превоз две госпође с пратњом било превише. С обзиром на тренутне прилике, па и вести попут оне наведене у нап. 15, могуће је да се донекле радило и о војној експедицији, чији је циљ био да појача одбрану двеју севернодалматинских тврђава. Такође је значајно нагласити да је Анкино и Катаринино одредиште био Задар, који је Ладислав 1409. предао Жигмундовим противницима Венецијанцима, а не, на пример, Шибеник, који је био знатно ближе Скрадину и Островици, али се налазио у Жигмундовим рукама.

²⁹ Видети нап. 27.

³⁰ Сразмено бројни подаци млетачких извора о продаји Островице и Скрадина објављени су у *Listine VI*, 118–119, 124–125, 127, 128, 131–132, 139–140, 147–149, бр. 110, 115, 119, 121, 124, 129, 137. За приказе у литератури видети: Б. Храбак, *Венеција и Сандаљ Хранић*, 204–205; D. Lovrenović, *Sandalj Hranić*, 235–236; М. Šunjić, *Bosna i Venecija (odnosi u XIV. i XV. st.)*, Sarajevo 1996, 129–131; Е. Kurtović, „*Državni depozit*“, 69–70; isti, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj*, 182–183.

³¹ *Listine VI*, 147–149, бр. 137.

цених предмета.³² Најзад, у мају 1411, породични тројац врши ново заједничко улагање, овога пута у Венецији, у износу од *око* 12.000 дуката, и то „на добит“, с каматом од 4%.³³

Наведени догађаји отворени су за различита тумачења. С једне стране, може се рећи да они одају слику породичних односа у духу блискости и заједништва којим је одисала Сандаљева заклетва баници Анки. Породица наступа као целина и чак се физички налази на окупу, а улагање велике своте у Венецији делује као смишљени завршни чин низа потеза који подразумевају заједничку будућност.³⁴ Насупрот томе, продаја Островице и Скрадина и однос према депозиту у Дубровнику, у којем је 1411. најпре по први пут изостало уобичајено јануарско улагање, да би затим у два наврата била подигнута сва новчана средства и сво сребро у комадима, могу да делују као планска ликвидација оба крупна заједничка имовинска интереса који су представљали веома значајне разлоге за опстанак Сандаљеве заједнице са Анком и Катарином. У том случају, улагање у Венецији могло би се посматрати као превођење та два интереса у један којим се, у случају потребе, могло лакше располагати, па и манипулисати.

Тешко је проценити које од ових тумачења стоји ближе истини, па и да ли су можда намере актера првобитно биле усмерене у једном правцу, да би потом скренуле у другом услед бурних догађаја који су уследили. Крајем јесени 1410. борбе између Жигмундовога табора и његових противника на простору Босне накратко су утихнуле, али су се затим поново распламсале упоредо са ратовањем између Угарске и Венеције, у којој је Сандаљева породична заједница управо тада

³² E. Kurtović, „*Državni depozit*“, 62, 85–89, 95–97.

³³ Најранији подаци о улогу Сандаљеве породице у Венецији објављени су у: *Acta Albaniae Veneta* VI, ed. J. Valentini, München 1969, 141–142, br. 1658, 1659. О овом улогу писано је у више наврата: Б. Храбак, *Венеција и Сандаљ Хранић*, 205, 208, 210; М. Шунјић, *Bosna i Venecija*, 132–134; E. Kurtović, „*Državni depozit*“, 66–68; isti, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj*, 60 (1421. godina), 186–187. Улагање новца „на добит“, које представља средњовековну „претечу модерних облика штедње“, обрађује студија: Е. Куртовић, *Из историје банкарства Босне и Дубровника у средњем вијеку (улагање новца на добит)*, Београд 2010. Иако се приликом самог улагања помиње једино Сандаљево име, из накнадних вести јасно је да се опет радило о заједничком породичном подухвату.

³⁴ Заиста, с обзиром на уложени износ (12.000 дуката), може се са пуно основа претпоставити да је уложени новац непосредно потекао из недавних заједничких трансакција – продаје Островице и Скрадина (5.000 дуката) и мартовског изузимања из депозита у Дубровнику (око 6.800 дуката).

инвестирала. Најзад, вероватно почетком јесени 1411, противугарска странка, коју је предводио Сандаљ, коначно је склопила споразум са Жигмундом и формално се потчинила његовој власти.³⁵ Могло би се с разлогом помислити да је таквим исходом уклоњен политички терет који је притискао Сандаљевоу заједницу са Катариним и Анком и створен амбијент који је погодовао учвршћивању те везе. Међутим, догодило се управо супротно, јер се већ у децембру исте године уз Сандаља помиње нова супруга – Јелена Балшић, сестра Жигмундовог блиског савезника, српског деспота Стефана Лазаревића.³⁶ Дакле, иако је већ био у браку са братаницом Хрвоја Вукчића, који је Жигмунду пришао скоро три године раније, Сандаљ је последњих месеци 1411. коначно нашао своје место у политичком поретку, на чијем се врху налазио угарски краљ, тиме што је ступио у нову брачну везу.

Појединости раскида Сандаљевог брака са Катариним нису познате, тако да се не може рећи да ли је у тим збивањима било нечега што би потпадало под оне одредбе Сандаљеве заклетве, према којима се његова нарочита веза с баницом Анком могла развргнути само у случају да се Анка тешко огреши о њега. Ипак, делује највероватније да је раскид иницирао Сандаљ, као политички чин, за који се некакав правни или морални повод – ако је уопште сматран неопходним – могао пронаћи и преувеличавањем или измишљањем. У сваком случају, Анка је већ у рано пролеће 1412. забринута захтевала од Дубровчана да не предају Сандаљу остатак заједничког депозита.³⁷ Наишла је на разумевање, па је дубровачки депозит угашен 23. јануара 1413. на заједнички захтев представника обеју страна некадашње брачне заједнице, да би већ сутрадан била отворена два засебна – један за Сандаља, а други за Анку и Катарину.³⁸

³⁵ О догађањима у Босни у другој половини 1410. и током 1411. године: С. Ђирковић, *Историја Босне*, 212–214; D. Lovrenović, *Na klizištu povijesti*, 151–154, 166–167; E. Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj*, 183–185.

³⁶ E. Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj*, 187–188.

³⁷ Сачуван је дубровачки одговор од 6. априла 1412. – Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 355, бр. 360.

³⁸ Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 354, 355–357, бр. 359, 361, 362; E. Kurtović, „*Državni depozit*“, 63–64, 97–101. Занимљиво је да се приликом ликвидације депозита као Сандаљев заступник јавља Прибисав Похвалић, писац заклетве из 1410. године. Иако је каријеру вероватно започео у служби банице Анке (видети нап. 16), приликом раскида породичних веза Прибисав се очигледно определио да своју будућност веже за босанског војводу. Уосталом, Анка и Катарина су већ 30. јуна 1413. угасиле свој новостворени депозит у Дубровнику и то је последњи досад познати

У изворима посведочену забринутост банице Анке за судбину депозита у Дубровнику, можда треба повезати са Сандаљевом акцијом која је готово истовремено забележена у Венецији. Тамо је, 22. априла 1412, стигао захтев босанског војводе да му се исплати 12.000 дуката које су он и његова супруга и ташта својевремено уложили.³⁹ Иако је Сандаљев посланик показао засебна овлашћења од Сандаља и од женског дела некадашње породичне заједнице, Млечани су одбили да изврше исплату док им не дође представник *самих оних госпођа* са одговарајућим писмима. Заиста, када су се у новембру појавили представници обеју страна, Млечани су са њима постигли споразум да се улог подели напола – Сандаљ је своју половину подигао већ у априлу 1413, док је Анкиних и Катарининих 6.000 дуката изгледа још било на броју марта 1421, када су оне већ биле покојне.⁴⁰ Иако после тога о овом делу депозита више нема поузданих вести, један могући траг указује да је и он на крају завршио у Сандаљевим рукама.⁴¹

податак о њиховој делатности – К. Јиречек, *Споменици српски*, 63–63, бр. 55; Е. Куртовић, „*Državni depozit*“, 64, 83 и нап. 109.

³⁹ *Listine* VI, 252–253, 257, бр. 218, 223.

⁴⁰ *Listine* VII, 31–32, 99. Дуго одржавање Анкиног и Катарининог дела венецијанског депозита можда треба објаснити тиме да су оне после раскида породичне везе са Сандаљем одлучиле да подижу само камату, не дирајући главницу.

⁴¹ Јасно је да се Сандаљ није мирио са поделом напола – већ маја 1413. његов посланик је у Венецији тврдио да његов депозит износи 10.000 дуката, али Млечани су тада одговорили да ту ствар сматрају завршеном (*Listine* VII, 118). Потом, марта 1421, после смрти банице Анке (пре које је највероватније преминула и Катарина), у Венецији се поново појавило Сандаљево посланство, захтевајући исплату 6.000 дуката њиховог депозита. Млечани су се овога пута изговорили да морају да изврше проверу у својој евиденцији (*Listine* VIII, 74, 75). Њихову сумњу могло је да побуди то што је захтев начињен у *име госпође Јелене*, Катаринине сестре која је представљена као *кћер покојног Вука бана и госпође Анке банице*, иако јој Анка по свему судећи није била мајка (видети нап. 5). Ипак, априла 1422, у јеку кризе у односима са Сандаљем због млетачког преузимања Котора, власти у Венецији су покушале да одобровоље босанског војводу тако што су прихватиле његов захтев да му се исплати неки његов поближе неодређени депозит *са добити* (*Listine* VIII, 165–166). Овај Сандаљев захтев је више пута запажен у литератури (Б. Храбак, *Венеција и Сандаљ Хранић*, 216; М. Шунјић, *Bosna i Venecija*, 153–154; Е. Куртовић, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj*, 284), али није повезиван са депозитом заосталим од Анке и Катарине. Ипак, с обзиром на то да у претходном раздобљу нема вести о неком другом Сандаљевом улагању „на добит“ у Венецији, као и на интересовање које је Сандаљ само годину дана раније показивао за депозит своје бивше супруге и таште, не може се искључити да се радило управо о том новцу.

Досад није пронађен неки траг да су у свим овим збивањима на било који начин потезане заклетве које су Сандаљ и баница Анка разменили 4. марта 1410. У сваком случају, већ са раскидом Сандаљевог брака са Катарином и, нарочито, са склапањем његовог новог брака са Јеленом Балшић, одредбе ових докумената постале су мртво слово на пергаменту. Стога није немогуће да су Дубровчани у неком тренутку дозволили баници Анки да подигне и однесе своју заклетвену исправу, иако такав поступак није био предвиђен актом којим су дубровачке власти примиле исправе у поклад. С друге стране, Анкина исправа могла је лако постати и жртва немарног односа према писаној заоставштини личности за коју је рано постало јасно да више неће имати нарочиту улогу нити иоле значајније наслеђе у дубровачком окружењу.⁴² Насупрот томе, исправа војводе Сандаља, утемељитеља обласног господства породице Косача, која ће остати значајан чинилац у непосредном суседству Дубровника још скоро пола века након Сандаљеве смрти 1435, сачувала је своје место међу дубровачким архивалијама. Ту је дочекала и прве деценије XIX века, укидање Дубровачке републике и одлуку нових аустријских власти да се „политичка архива“ града премести у Беч. Године 1830, у склопу активности око премештаја, власти су ангажовале српског учитеља у Дубровнику, Ђорђа Николајевића, да начини преписе оних докумената који су били писани ћирилицом. Николајевић је том приликом начинио дупле примерке преписа које је задржао за себе, а успео је да изнесе и неколико изворника.⁴³ Један од тих изворника била је и Сандаљева заклетва баници Анки, која је потом са остатком Николајевићевог материјала, посредством свештеника из Босне Павла Карано-Твртковића, dospела у Београд, где је 1840. објављено њено прво издање.⁴⁴

⁴² Иако се о разлозима може само нагађати, упадљиво је да од пет докумената (заклетвене исправе, пуномоћја која су Сандаљ и Анка издали за Прибисава Похвалића, те дубровачки документ о пријему поклада), за које се зна да су настали поводом стављања заклетвених исправа војводе Сандаља и банице Анке у поклад у Дубровнику, једино два Анкина документа нису сачувана.

⁴³ Ток Николајевићеве акције, као и заплете и контроверзе око издања српских средњовековних докумената које је из ње произашло, описује С. Станојевић, *Историја српског народа у средњем веку I. Извори и историографија. Књига 1. О изворима*, Београд 1937, 25–27, 309–323.

⁴⁴ Видети под *Ранија издања*. Док је уз издања неких других изворника које је донео Карано-Твртковић стављено да се налазе „у преписатеља“ или код покровитеља издања „господара Јефрема Обреновића“, уз Сандаљеву заклетву такве напомене нема.

Опис документа

Документ је сачуван у оригиналу који се налази у Архиву Српске академије наука и уметности у Београду, Стара збирка 409, бр. 9. Текст је исписан на листу пергаментa, ширине око 295 мм и дужине око 250 мм, мастилом сиво-плаве боје, у 24 реда. Рукопис се може сасвим поуздано приписати Сандаљевом и Анкином поверљивом човеку Прибисаву Похвалићу.⁴⁵ Око 40 мм од доњег руба лист је био пресавијен у плику, кроз коју је била провучена врпца висећег печата, чије се присуство помиње у дубровачкој исправи о пријему документа.⁴⁶ Печат је у међувремену откинут и том приликом је највероватније настала дугачка вертикална подеротина, која данас спаја хоризонталне прорезе начињене приликом настанка документа да би се кроз њих провукла печатна врпца. Дуж доњег руба листа са предње и задње стране виде се избледели трагови ћириличких слова. Овде се не ради о неком посебном запису, него о отисцима делова текста самог документа, који су настали услед његовог пресавијања пре него што се мастило којим је исписан осушило. Најпре је пресавијањем пликe дошло до отискивања већег дела последњег реда текста на доњем рубу предње стране листа, а затим је пресавијањем горње половине листа надоле преко пликe на доњем рубу задње стране листа настао бледи отисак дела текста који почиње 4. редом (*Анци на то да ю*, итд).

Издавачи који су имали непосредан увид у документ тридесетих година XIX века и двадесетих година XX века не помињу никаква оштећења мимо тога што је изворно очигледно присутни печат уклоњен (откинут), а њихова издања текста не садрже никакве лакуне. Међутим, данас су на листу видљиве последице тешких оштећења од влаге, услед којих је знатан део листа у средини и према левом рубу потпуно пропао или замрљан до нечитљивости.

Ранија издања

Препис који је 1830. начинио Ђорђе Николајевић објавио је под својим именом Павле Карано-Твртковић у збирци *Србски споменици*, 131–132, бр. 93.⁴⁷ Издање у F. Miklosich, *Monumenta serbica*, 274–

⁴⁵ Видети нап. 21.

⁴⁶ Љ. Стојановић, *Повеље и тисма* I–1, 278, бр. 297, ред 7.

⁴⁷ С обзиром на то да је приликом приређивања београдског издања био доступан и оригинал овог документа, постоји могућност да су у Николајевићевом

275, бр. 255, није приређено с увидом у изворник, већ је преузето из Карано-Твртковићеве збирке, уз прилагођавање Миклошићевим егдотичким начелима. Документ је по други пут издат са изворника у Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 279–280, бр. 298. Најновије издање приређено је у *Codex diplomaticus regni Bosnae. Povelje i pisma stare bosanske države*, прир. L. Nakaš, D. Župarić, A. Lalić, Dž. Dautović, E. Kurtović, Сарајево 2018, 314–315, бр. 217, са преводом и фотографијом у боји, при чему су оштећени делови текста (који нису посебно обележени) очигледно реконструисани на основу Стојановићевог издања.

Издање које следи приређено је на основу личног увида у документ и фотографија начињених у Архиву САНУ, уз љубазно допуштење особља те установе. Делови текста који су у међувремену захваћени оштећењима, означени су тупоуглим заградама и реконструисани на основу Стојановићевог издања, зато што на једина два места где постоји иоле већа разлика у читању Стојановић доноси решења која делују вероватније од Николајевићевих.⁴⁸ Приликом реконструкције оштећених делова текста, Стојановићево издање је прилагођено егдотичким правилима *Грађе о прошлости Босне*.

Текст

+ Ва име ѿтца и Сина и Светога дѡха, амень. Ми воевода Сандаљ даемо знати всакомѡ комѡ се подоба по се|2|мѡ нашемѡ листѡ, и прид кога ѡвѡ листѡ приде, да примамѡ и примихѡ, кѡнѡ се и заклекѡ се Богомѡ живи|3|мѡ и всими неѡа ѡгодници и виромѡ кою вирдю и дѡшомѡ момѡ матери ми Богомѡ даннои госпои баници |4| Ђнци на то да ю примамѡ за матерѡ ка ме е(сть р)одила и како да ѡи есамѡ безѡ(гр)ишни, прави и почтени си|5|нѡ са всакомѡ почтеномѡ лѡбавью и приѡзнию <до>вримѡ хотиниемѡ како трибѡе синѡ матери ка га е роди|6|ла ѡд срца своѡа. И да ю хоѡѡ хранити и почтовати како матерѡ ка ѡи ме родила, и да е неѡѡ ѡставити |7| за живота моѡа и не, <ни за чию>ре <вол>ѡ ни <за коюре> ричѡ сегѡи свѡта волнѡ али неволнѡ, ни за благо, ни за |8| граде, ни за еднѡ стварѡ реченѡне <матере мое> госпоѡе баницѡе Ђн(ке, ни н)е кѡѡе, ни препису извршене и неке интервенције, али оне тешко да су могле потећи од слабо образованог Карано-Твртковића, већ најпре од књижевника Димитрија Тирола, који је био задужен за припрему издања – видети нап. 43.

⁴⁸ У 13. реду, Стојановић чита *ину жену*, а Николајевић *иуне жене*; у 15. реду, Стојановић чита *такои*, а Николајевић *тако ви*.

не шпѣкине, ни |9| не ђдрѣжаниѣ дома, (не и) нашега, како (пристои) синѢ
 Ѣ матере (свое) до лаѣка и до тешка вримена |10| и до всега ѡцо приходи
 (до коли) би не било, матере ми реч(е)не господне (банице Ђнке) сѢпроѣѣ
 мани(!) таково |11| Ѣчинение како би могли (реѣи д)обри лѢдие ки се
 именѢю ѡд (Босне и ѡд Хрватѣ) и ѡд Бенетка и шпѣкине дѢ|12|бровачке
 да е за то подоб(но) ш)ставити синѢ матерѣ свою. И часа (Богѣ) не
 допѢсти, ако би се згодила |13| см(ртѣ Ката)рини да не (имамѣ до)вести
 Ѣ кѢѣѢ Ѣ (свою инѢ женѢ) за (кѢѣниѢ) на мисто господне Катарине |14|
 за (живота господне банице Ђнке. И да неѣѢ ниѡоре Ѣчинити сѢпроѣѣ
 почтению) речене м(и мат)ере господне |15| (банице Ђнке хотиниемѣ или
 знаниемѣ моимѣ. И на все тои такои прим)амо да Ѣзрока не моремо
 |16| (ни ѣемо Ѣчинити ни ѣемо томѢ погришити ѡдлѢчен)ие(мѣ
 и непријателск)и Ѣчинениемѣ на ѡдлѢчение |17| (ѡд м)а(тере) мое (речене
 господне банице Ђнке до коли) би тимѣ (странами имено)ван'ними згора
 неѡсвидо|18|(чена такова кривина за кѢ би триби Ѣчинити с)инѢ к матери
 (злѢ волѢ а)ли ѡдлѢчение ѡд не.

И то |19| все згора писа(но) тврѣѢ и потврдиѣ виромѣ мow)мѣ
 комѣ дѢши (спасениѣ) иштѢ и заклинам се ва госпо|20|да Бога и въ
 при(чистѢ его Богоматерѣ и въ четир)и еванѣелисте и (въ два на) десте
 апѢстола и въ седамѣ |21| десетѣ изаб(раниѣ) и въ все БогѢ Ѣгодивши ѡд
 ви)ка. И ако ѣѢ ѣ воевода (Сан)далѣ свои згора писано по|22|творити
 али (не трпити да имамѣ проклеѢт)во ѡд Бога жива и всиѣѢ (згора
 именованиѣ) и да се ѡд|23|рекѢ Бога и вѣре (кѢ вирѢю и анѣла правога
 н)а данѣ сѢдни. Писано ва (ли)то рожаства Христова |24| тисѢѢно и
 чети(ри) с)та и (десето) лито, (Ѣ Драч)евиѢи Ѣ Новомѣ, Ѣ први Ѣ(тор)никѣ
 по Сридопостию.

Превод

+ У име Оца и Сина и Светога духа, амин. Ми војвода Сандаљ
 дајемо на знање овим нашим листом сваком кога се тиче и пред кога
 овај лист дође, да примам и да сам примио, да се кунем и да сам се
 заклео Богом живим и свим његовим угодницима и вером коју верујем
 и душом мојом, мајци мојој Богом даној госпођи баници Анки на то
 да је прихватам као мајку која ме је родила и да ћу јој бити безгрешни,
 прави и искрени син, са сваком искреном љубављу и блискошћу [и]
 добром намером, као што и треба [да буде] син мајци која га је родила,
 од срца свога. И да ћу је чувати и поштовати као мајку која ме је

родила, и да је нећу оставити за живота мога и њеног ради било чије воље или ради било које речи на овом свету, намерне или ненамерне, ни ради блага, ни ради градова, ни ради иједне ствари поменуте мајке моје госпође банице Анке, ни [ради] њене куће, ни њеног друштва, ни њеног кућног иметка, њеног и нашег, као што приличи сину своје мајке, у лако и у тешко време и у свему што долази, све дотле док она, мајка моја госпођа баница Анка, не би против мене учинила нешто такво да би добри људи који се именују од Босне и од Хрвата и од Млетака и Општине дубровачке могли рећи да ради тога приличи да син остави мајку своју. И ако би се, не дао Бог, десила смрт Катарини, да нећу довести у своју кућу другу жену за кућницу на место госпође Катарине за живота госпође банице Анке. И да нећу ништа учинити супротно поштовању поменуте моје мајке, госпође банице Анке, с мојим хтењем или знањем. И све ово тако прихватамо да не можемо нити хоћемо покренути спор нити ћемо се о то огрешити одлучењем или непријатељским чином ради одлучења од моје мајке, поменуте госпође банице Анке, док год те горе именоване стране не посведоче такву кривицу за коју би требало да син према мајци поступи са злом вољом или одлучењем од ње.

И то све горе писано тврдим и потврдох вером својом којом души спасење тражим и кунем се у господа Бога и у пречисту његову Богомајку и у четири јеванђелисте и у дванаест апостола и у седамдесет изабраних и у све Богу угодивше од века. И ако ја војвода Сандаљ ово горе писано будем прекршио или не будем уважавао, нека будем проклет од Бога живог и свих горе именованих и нека се одрекнем Бога и вере коју верујем и анђела правог на дан судњи. Писано у години рођења Христовог хиљаду и четири стотине и десете године, у Драчевици у Новом, у први уторак по Средопошћу.

Дипломатичке особености

Исправа за баницу Анку један је од укупно 13 докумената војводе Сандаља Хранића који су данас доступни истраживачима. Иако бројчано невелик, овај дипломатички корпус је типолошки разноврстан и обухвата примере сва три главна формална типа средњовековне дипломатичке грађе: свечане повеље, „обичне“ повеље и писма. Исправа за баницу Анку припада скупини од шест обичних повеља, које су у Сандаљевој документарној продукцији имале облик отвореног писма-

-прогласа (*litterae patentes*).⁴⁹ Основно унутрашње обележје тог типа⁵⁰ и његов својеврсни знак распознавања представља присуство при почетку текста блока, који чине интитулација (*Ми војвода Сандаљ*) и промулгација, са општом инскрипцијом (*дајемо на знање овим нашим листом сваком кога се тиче и пред кога овај лист дође*), за којим долази диспозиција са конкретном инскрипцијом (*да примам и да сам примио, да се кунем и да сам се заклео ... мајци мојој Богом даној госпођи баници Анки*). При том, не само што све остале Сандаљеве обичне повеље садрже овакав блок формула,⁵¹ него су и саме те формуле истоветно или врло слично сročене. Тако је интитулација из повеље за баницу Анку истоветна оној у обичној повељи из 1423, док се интитулације у двома повељама из 1419. разликују само по томе што између заменице (која у Сандаљевим интитулацијама увек има облик „владарске“ множине) и војводске титуле уводе и реч *господин*.⁵² Промулгација је најближа оној у првој повељи из 1419. године по томе што поред чина објаве (*дајемо на знање*), који је на врло сличан начин исказан у свим другим Сандаљевим обичним повељама, саопштава и

⁴⁹ За напомене о типологији Сандаљевих докумената са нарочитим освртом на овај тип видети: Н. Порчић, *Два документа војводе Сандаља Хранића о преузимању града Бијеле*, ГПБ 6 (2013) 69–70, где су и објављена два документа овог типа издата истим поводом 1419. године. Преостала три су латински текст повеље (изворно словенске?), коју су Анка и Сандаљ 1409. године заједно издали Алекси Паштровићу (L. Thallóczy, *Studien zur Geschichte Bosniens und Serbiens*, 352), и две повеље које представљају признанице о новчаним трансакцијама са Дубровчанима – једна из 1422, којом Сандаљ потврђује да му је исплаћен део његовог депозита у Дубровнику (П. Драгичевић, *Седми, осми и девети лист депозита војводе Сандаља са припадајућим потврдама*, ГПБ 7 (2014) 48–49, са погрешним датирањем у 1423. годину; датум је према контексту коригован у: Е. Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj*, 241, нап. 857), и друга из 1429, којом босански војвода потврђује да му је исплаћена закупнина за дријевску царину (А. Фостиков, *Повеља великог војводе Сандаља о наплати дријевске царине*, ГПБ 5 (2012) 91–96).

⁵⁰ Треба напоменути да се о спољним обележјима повеље за баницу Анку у контексту групе Сандаљевих обичних повеља не може рећи готово ништа. Од свих докумената те групе, у оригиналном облику данас је доступна још само повеља из 1422, која је пак написана на папиру и оверена утиснутим печатом. Повељи из 1409, описаној у издању као *Originalkonzept auf Papier im Landesmuseum zu Sarajevo*, у међувремену се изгубио траг.

⁵¹ Једино одступање је изостанак конкретне инскрипције у повељама из 1423. и 1429, који се може приписати томе да се ради о признаницама, а не о давању некаквих права, повластица или јемстава одређеном дестинатару.

⁵² Насупрот томе, интитулације у повељама из 1409. и 1429. знатно су развијеније, приближавајући се по форми интитулацијама из Сандаљевих свечаних повеља.

средство којим се објава врши (*овим нашим листом*). Најзад, општа инскрипција поново показује највише сличности са оном у повељи из 1423, мада и оне у другој повељи из 1419. и у повељи из 1429. следе исти дводелни образац (помињући „сваког кога се тиче“ и „сваког пред кога овај лист дође“).⁵³

Међутим, повеља за баницу Анку има и неколико обележја по којима представља реткост или потпуни изузетак у корпусу обичних повеља војводе Сандаља. На пример, једино она и повеља из 1429, поред симболичке инвокације знаком крста на почетку текста, садрже и вербалну инвокацију. При томе, док је инвокација у повељи из 1429. сведена на призивање имена Божјег, у повељи за баницу Анку она има добро познати тринитарни облик (*у име Оца и Сина и Светога духа, амин*).⁵⁴ Такође, као раритет издваја се датум, али не због свог присуства – датум је заправо једини дипломатички чинилац за који се може рећи да се јавља често у завршним деловима Сандаљевих обичних повеља.⁵⁵ Особеност датума у Сандаљевој повељи за баницу Анку састоји се у томе што је то једини пример у Сандаљевим документима и један од свега неколико у целокупном словенском огранку дипломатичке продукције са простора средњовековне Босне, да су подаци о дану и месецу настанка исправе исказани у односу на хришћанске празнике, односно литургијски циклус (*у први уторак по Средопошћу*; видети и под: *Установе и важнији појмови*).⁵⁶

⁵³ Повеља из 1409. користи само други, а прва повеља из 1419. само први део ове опште инскрипције.

⁵⁴ Истоветна или врло слична тринитарна инвокација јавља се у Сандаљевом корпусу само још у свечаним повељама о уступању територија Дубровчанима из 1419. и 1420. године (издања у: Р. Поповић, *Повеља војводе Сандаља и браће му Вукца и Вука којом уступају Дубровчанима свој део Конавала*, ГПБ 4 (2011) 98–101, односно Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, бр. 322). Занимљиво је да трећа сачувана Сандаљева свечана повеља, која бележи његов уговор с Венецијом из 1423, нема ни симболичку ни вербалну инвокацију (најновије издање приредио је Невен Исаиловић у: Н. Порчић, Н. Исаиловић, *Документи владара средњовековне Србије и Босне у венецијанским збиркама*, Београд 2019, 320–339, са снимцима). Изгледа да ниједан вид инвокације није био присутан ни на обичној повељи из 1409. године.

⁵⁵ Датум изостаје у двема обичним повељама из 1419, док у повељи из 1429. није изричито наведен датум настанка документа, него датуми почетка закупа и исплате закупнине о којој се у повељи говори. Иначе, поред датума, у завршним деловима Сандаљевих обичних повеља јављају се још само једна короборација (у повељи из 1409) и један помен писара (у повељи из 1429).

⁵⁶ О босанским примерима употребе овог начина датирања, који је на простору југоисточне Европе био својствен угарској дипломатичкој продукцији, видети:

Свакако најкрупнија дипломатичка особеност Сандаљеве повеље банице Анки састоји се у истакнутом месту које у њеном формулару заузима заклетва. Овај дипломатички чинилац наговештен је и у две-ма обичним повељама из 1419, у којима је диспозиција најављена изразима *дах реч и веру моју*, али у повељи банице Анки та најавна наглашено инсистира на садашњем времену и користи изричито глагол „заклети се“ као главни диспозитивни глагол документа (2. ред: *да примам и да сам примио, да се кунем и да сам се закleo*), на шта се потом надовезује и једна кратка заклетвена формула (2–3. ред: *Богом живим и свим његовим угодницима и вером коју верујем и душою мојом*). Штавише, иза диспозиције поново долази једна веома развијена и лепа заклетвена формула са чак шест чинилаца (Бог, Богородица, јеванђелисти, апостоли, изабрани и „сви који су угодили Богу“),⁵⁷ као и својеврсна аутосанкција којом сам ауктор на себе призива казну у случају кршења положене заклетве. На овај начин, практично читав средишњи и завршни део документа делују као самостална заклетвена исправа, попут оних које су у првој половини XIII века коришћене за бележење уговора које су владари Босне и Србије склапали са Дубровником као равноправном уговорном страном.⁵⁸ Из тог разлога, може се рећи да је са дипломатичког становишта Сандаљева повеља за баницу Анку заправо уговор између равноправних уговорних страна, срочен у облику заклетвене исправе, али уклопљен у општи образац отвореног писма-прогласа, као формални дипломатички оквир који је у дипломатичкој продукцији великог војводе босанског Сандаља Хранића очигледно сматран најпримеренијим за бележење једног таквог чина.

Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије у средњовековној Босни*, Београд 2014, 494–495 (необјављена докторска дисертација).

⁵⁷ Податке о учесталости појединих чинилаца заклетви у документима насталим на простору средњовековне Босне доноси: Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 436.

⁵⁸ Приказ овог типа докумената на примерима уговора између Србије и Дубровника даје: Н. Порчић, *Документи српских средњовековних владара у дубровачким збиркама. Доба Немањића*, Београд 2017, 76–77. За запажања о босанским примерима видети: Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 80, 433. У вези са импликацијом равноправности, треба напоменути да су се и многи од ових заклетвених уговора са Дубровником, баш као и у случају Сандаља и банице Анке, састојали од два заклетвена документа – по једног за сваку страну.

Просопографски подаци

У ранијим бројевима *Грађе о прошлости Босне* већ су представљане личности **војводе Сандаља** (ГПБ 2 и 3, према регистрима) и **банице Анке** (ГПБ 4, према регистру). У међувремену, о Сандаљу се појавила монографија – Е. Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj*, која се на више места дотиче и Анке (према регистру).

Госпођа Катарина, 13 (ред у изворнику) – кћер бана Вука Вукчића Хрватинића и банице Анке. Првобитно је била верена за хрватског племића Карла Курјаковића, а у пролеће 1405. године постала је друга супруга босанског војводе Сандаља Хранића. Њихов брак распао се у другој половини 1411. године. Умрла је по свему судећи пре марта 1421. године.

Литература: L. Thallóczy, *Studien zur Geschichte Bosniens und Serbiens*, 135–141; М. Анчић, *Просопографске цртице*, 40, 42–56; Е. Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj*, према регистру.

Установе и важнији појмови

У претходним свескама *Грађе о прошлости Босне* објашњени су следећи појмови и установе: **војвода** (ГПБ 2), **лист** (ГПБ 1–3 и 6), **баница** (ГПБ 2), **добри људи** (ГПБ 3 и 8, све према регистрима). За особено значење појма **општина** у овом контексту видети нап. 25.

Средопошће, 24 (ред у изворнику) – у богослужбеном календару хришћанских цркава, назив за четврту седмицу и четврту недељу (дан Великог (Ускршњег, Часног) поста. Дан недеља којим завршава средопосна седмица долази тачно три седмице пре дана Ускрса. Пошто је 1410. Ускрс падао 23. марта, средопосна недеља била је 2. марта, па је уторак после ње, који је у документу забележен као дан његовог издавања, био 4. март.

Топографски подаци

Поред општепознатих појмова **Босна**, **Хрватска** (тј. *Хрвати*), **Венеција** (тј. *Млечани*) и **Дубровник**, у документу се помињу само места настанка документа – град **Нови** и област **Драчевица** – која су већ обрађена у ранијим бројевима *Грађе о прошлости Босне* (видети нап. 11).

Nebojša Porčić

Université de Belgrade
Faculté de Philosophie
Département d'Histoire

**DÉCLARATION SOUS SERMENT DU VOÏVODE SANDALJ
HRANIĆ À LA BANICA ANKA**

Résumé

Au début de 1410, les hostilités qui éclataient entre le voïvode Hrvoje Vukčić Hrvatinić et le voïvode Sandalj Hranić Kosača ont remis en question le lien conjugal, conclu quelques années auparavant, entre Sandalj et Katarina, la nièce de Hrvoje. En réponse, Sandalj a délivré un document le 4 mars 1410, à la ville de Novi, dans lequel il a juré à la mère de Katarina, la banica Anka qu'il la respecterait comme sa propre mère, qu'il ne la quitterait pas, et que, même en cas de la mort de Katarina, il n'épousera aucune autre femme aussi longtemps que Anka aurait été en vie. Le serment ne pourrait être annulé que si une assemblée des „hommes de confiance“ de Bosnie, Croatie, Venise et Dubrovnik déterminait que Anka avait commis un fait par lequel elle avait gravement péché contre Sandalj. La déclaration sur serment de Sandalj dès le 13 mars 1410 était mise au dépôt de la commune de Dubrovnik, ainsi qu'une déclaration correspondante (entre-temps perdue) de la banica Anka, dont les autorités de Dubrovnik, en présence d'émissaire d'Anka et Sandalj, Pribisav Pohvalić, ont fait une attestation. Le travail produit une nouvelle édition du document de Sandalj y traitant son contexte et ses caractéristiques diplomatiques. Dans le sens diplomatique, ce document représente une jonction entre un formulaire de lettre ouverte selon lequel les copistes du bureau de Sandalj ont rédigé des chartes „ordinaires“ et le formulaire de serment utilisé pour l'enregistrement des accords conclus entre des parties ayant une position sociale et un statut de propriété égaux. La création de ce document était très probablement le reflet de l'aspiration mutuelle du voïvode et sa belle-mère à confirmer et à renforcer leurs liens familiaux mutuels dans les circonstances changées afin de garantir les intérêts de la propriété commune – possession de la forteresse Ostrovica et Skradin dans le nord de la Dalmatie et un grand dépôt d'argent et des valeurs confiés à Dubrovnik.

Mots-clés: Bosnie, Moyen Âge, Sandalj Hranić, banica Anka, gospodja Katarina, Pribisav Pohvalić, Ostrovica, Skradin, dépôt, serment.